

HYLKEET SUOMEN LUONNOSSA

Antti Halkka



Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Suomen luonnossa -sarjassa ilmestyneet

- Mervi Kunnasranta ja Anni Rautio: *Sili Suomen luonnossa*, 2022
Kari Kaunisto ja Veikko Rinne: *Hyönteisiä Suomen luonnossa*, 2021
Jouko Rikkinen: *Suot Suomen luonnossa*, 2021
Heidi Arponen, Nina Brander ja Katja Mäkinen: *Itämeri Suomen luonnossa*, 2020
Tea von Bonsdorff ja Lasse Kosonen: *Ruokasienet Suomen luonnossa*, 2020
Dick Forsman: *Saariston linnut Suomen luonnossa*, 2019
Jouko Rikkinen: *Metsät Suomen luonnossa*, 2019
Dick Forsman: *Petolinnut Suomen luonnossa*, 2018
Jouko Rikkinen: *Villivihannekset Suomen luonnossa*, 2018
Risto Ihamuotila ja Mika Ihamuotila: *Saariston kasvit Suomen luonnossa*, 2017
Jouko Rikkinen: *Heinät ja sarat Suomen luonnossa*, 2014
Risto Ihamuotila: *300 kasvia Suomen luonnossa*, 2011
Jouko Rikkinen: *Puut ja pensaat Suomen luonnossa*, 2010
Kalle Taipale: *Kivet ja mineraalit Suomen luonnossa*, 2010
Pelle Holmberg ja Marie-Louise Eklöf: *Mauste- ja terveyskasvit luonnossa*, 2009
Ari Saura ja Markku Varjo: *Kalat Suomen luonnossa*, 2009
Mauri Korhonen: *Sienet Suomen luonnossa*, 2009
Seppo Vuokko, Jorma Peiponen ja Markus Varesvuo: *Lapin luonto-opas*, 2008
Jouko Rikkinen: *Jäkälät ja sammaleet Suomen luonnossa*, 2008
Jani Kaaro: *Ötököitä Suomen luonnossa*, 2008
Seppo Vuokko ja Jorma Peiponen: *Kasvit Suomen luonnossa*, 2007
Juha Valste: *Nisäkkäät Suomen luonnossa*, 2007
Antti Halkka: *Linnut Suomen luonnossa*, 2007
Dick Forsman ja Olli Vesikko: *Päiväperhoset Suomen luonnossa*, 2005

© Antti Halkka ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

Kansi ja graafinen suunnittelu: Emmi Kyytsönen, Karppi Design

Kartat: Ari Suramo

Kannen kuvat: Olli Mustonen, Seppo Keränen, Juha Taskinen, Solvin Zankl ja Wikimedia.

ISBN 978-951-1-42834-3

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2022



Sisällys

Hylkeiden ihmeellinen maailma	6
Hylje ja pyöriäinen	8
Paluu veteen – hylkeet ja valaat asuttavat meren	16
Maailman hylkeet	20
Kolmen hyljelajin ja yhden valaan Itämeri	24
Järvien hylkeet	26
Hylkeiden aistit	32
Hylkeiden ravinto	36
Hylkeet ja kalastus	38
Sukeltamisen mestarit	40
Norppa	49
Itämerennorppa	52
Saimaannorppa	65
Laatokannorppa	80
Harmaahylje eli halli	84
Kirjohylje	102
Grönlanninhylje	108
Pyöriäinen	115
Hylkeet ja ihminen	126
Kirjallisuutta	151
Tekijä	152


Hylkeiden ihmeellinen maailma

hastuin hylkeisiin, kun yli 30 vuotta sitten näin harmaahylkeitä saaristolintulaskennoissa Ahvenanmaalla, ja pian olin mukana hylkeiden suojele- ja tutkimustyössä. Olen ollut etuoikeutettu, kun olen päässyt kohtaamaan hylkeitä merellä ja kun niitä on laskettu lentokoneesta. Itämeren hylkeiden määrät ovat ilahduttavasti kasvaneet niin, että varsinkin harmaahylkeistä on tullut rannikolamme yhä tavallisempi näky.

Tässä kirjassa haluan tuoda kaikkien ulottuville tietoa Suomen hylkeistä ja ainoasta meillä esiintyvistä valaslajista pyöriäisestä. Grönlannihylje hävisi mereltämme tuhat vuotta sitten, mutta Itämeri voi yhä ylpeillä kolmella hyljelajilla: lajit ovat harmaahylje, norppa ja kirjohylje. Tämä on verratonta monimuotoisuutta yhdellä merialueella, sillä missään maailmassa ei esiinny yli seitsemää–kahdeksaa hyljelajia samalla alueella. Esimerkiksi Välimerellä on vain yksi hyljelaji, erittäin uhanalainen munkkihylje.

Norpalle Itämeren seutu on maailman tärkein monimuotoisuuskeskittymä. Kolme norpan viidestä alalajista elää vain Itämeren valuma-alueella – itämeren-norppa, saimaannorppa ja laatokannorppa. Meillä on melkoinen vastuu norpan





monimuotoisuuden säilyttämisestä nyt kun ilmastonmuutos koettelee tämän arktisen hyljelajin elinympäristöä.

Kiitän kaikkia kirjan teossa auttaneita, Otavasta Ulla Böhlingiä ja Eila Rikistä sekä kirjalle hienon ulkoasun antanutta Emmi Kyytsöstä. Markus Ahola, Valdis Berzins, Mikael Fortelius, Jan Magne Gjerde, Sirri Halkka, Mart Jussi ja Ivar Jussi, Maija Karala, Kaarina Kauhala, Tuija Kirkinen, Mervi Kunnasranta, Olli Loisa, Kristiina Mannermaa, Petteri Tolvanen, Jukka Tobiasson, Pekka Tuuri, Ahti Halkka, Mathias Enqvist, Olli Mustonen ja Jan Storå antoivat käyttöön kuviaan ja asiantuntemustaan tai olivat muuten avuksi. Erytiskiitos kuuluu kahdelle luontokuvaajakonkarille. Saimaannorppa oli onnekas, kun sai jo yli 40 vuotta sitten kuvaajakseen Juha Taskisen. Seppo Keränen alkoi vastaavasti kuvata Itämerellä harmaahyljettä ja sitten myös norppaa. Hylkeiden suojelussa ei olisi onnistuttu, ellei niistä olisi ollut käytettävissä kuvia. Kiitokset myös Suomen tietokirjailijoille ja Otavan Kirjasäätiölle tuesta.

Kirjassa esitellään kaikki Itämeren alueen hyljelajit, myös noin tuhat vuotta sitten mereltä hävinnyt grönlannihylje.

Antti Halkka

TÄLLAINEN ON HYLJE

Hylkeen keho on täysin sopeutunut vedessä liikkumiseen. Kuvassa esimerkkinä harmaahylje. Yhteensä hylkeitä on maailmassa 33 lajia. Ihonalainen rasvakerros eristää vedessä hyvin lämpöä ja antaa eläimelle sulavan ruumiinmuodon.

Takaräpylät muuttavat kehon voiman liikkeeksi.

Suuret silmät auttavat näkemään niukassa valossa veden alla.


Raajat ovat kehittyneet räpylöiksi.

Viiksikarva-aisti välittää tietoa ympäristöstä.

- Hylje pystyy sukeltamaan satojen metrien syvyyteen.
- Sukeltaa useimmiten muutaman minuutin kerrallaan, mutta kykenee jopa 20–30 minuutin sukellukseen.
- Sukeltaa myös siirtyessään paikasta toiseen. Veden vastus on sukeltaessa selvästi pienempi kuin pinnalla uimassa.

TÄLLAINEN ON PYÖRIÄINEN

Pyöriäinen on pieni hammasvalas. Se muistuttaa rakenteeltaan muita hammasvalaita ja toisin kuin hylkeet se kykenee kaikuluotaamaan.



Kolmion muotoinen selkäevä on hyvä tuntomerkki.

Päässä oleva otsatyyny eli meloni suuntaa kaikuluotausnaksahdukset kiilaksi pyöriäisen eteen.

Pyrstö muuttaa kehon lihaksien voiman uintiliikkeeksi.

Alaleuka ottaa vastaan saaliista tai esteestä palaavan kaiun.



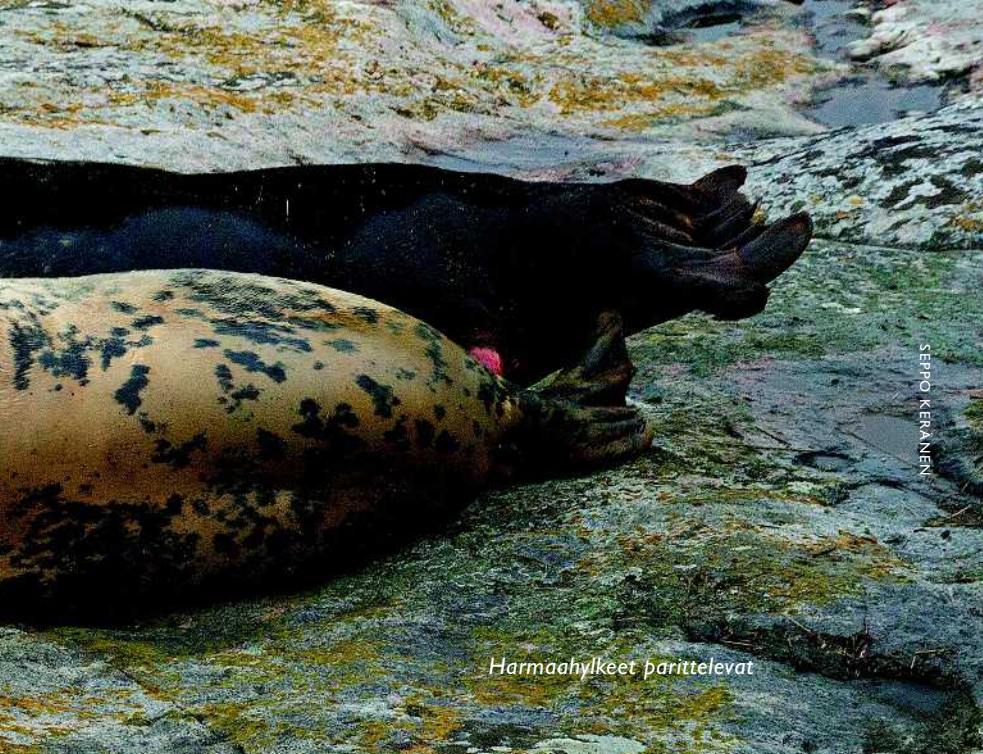
Uroksia ja naaraita

Itämeren aikuisten hylkeiden sukupuoli erottuu selvästi ainoastaan hallilla eli harmaahylkeellä. Vanha uros on hallinaarasta paljon suurempi ja yksivärisen tumma, ja ison halliuroksen kaulalla ja niskassa on poimuja. Norppauroksen naama muuttuu kiima-aikana mustanpuhuvaksi, mutta tämä on väliaikaista.

Hylkeet ovat sukukypsiä, kun ne saavuttavat noin 80 prosenttia lopullisesta pituudestaan. Tämä tapahtuu tyypillisesti 4–6-vuotiaana. Keväällä lisääntymisaikaan sekä naaras että uros pääasiassa paastoavat. Sitä ennen ne ovat keränneet ihonalaista varastorasvaa ja ovat pulleita. Emän kehoon varastoitunut rasva siirtyy imetyksen aikana suureksi osaksi kuutille eli poikaselle. Esimerkiksi halliemon rasvarastosta noin kaksi kolmannesta päättyy imetyksen aikana kuutille.

Hylkeet parittelevat maalla, jäällä tai vedessä. Halli on Itämeren hylkeistä ainoa laji, joka parittelee säännöllisesti muualla kuin vedessä. Sen parittelusta on eniten tutkimustietoa.

Hallin ja norpan kuutit syntyvät Itämerellä helmi–maaliskuussa ja kirjohylkeen alkukesällä. Kaikkien Itämeren kolmen hyljelajin parittelu tapahtuu melko pian kuutin syntymän jälkeen. Naaraan kantoaika on siten noin 11 kuukautta.



SEPPÖ KERÄNEN

Harmäähylkeet parittelevat



ESOMARE SUITSKE DIJKSEN

Paritteluvalmis pyöriäisuros

Erilaisia kuutteja

Hylkeen poikasta sanotaan kuutiksi. Se on suloinen pieni pötkylä – viehättävyyden aineksina ovat isot silmät ja tuuhea kuuttikarva. Itämeren hyljelajien kuutit ovat keskenään melko eri näköisiä ja -tapaisia. Niiden elämän ensi vaiheet poikkeavat toisistaan. Kaikki kuutit kasvavat aluksi nopeasti, sillä imetysaika on lyhyt ja kuutti moninkertaistaa sen aikana painonsa. Tämän mahdollistaa hylkeen maidon erittäin korkea rasvapitoisuus, joka on margariinin luokkaa.

Norpan kuutti

Norpan poikanen syntyy neljä–viisikiloisena. Sen imetysaika on pohjoisten hylkeiden joukossa harvinaisen pitkä, 5–7 viikkoa. Norppaemän maidossa rasvaa on vajaat 40 prosenttia. Kuutin paino nelinkertaistuu imetyksen aikana noin 20 kiloon. Emä saattaa hyväksyä kuutin seuraansa vielä imetyksen jälkeenkin ja opettaa kuuttia vesillä liikkumisessa.

Norpan poikanen viettää jo varhain pitkiä aikoja vedessä – imetyksen lopulla puolet ajastaan. Myös kalastamisen harjoittelu alkaa tänä aikana. Kuutti tarvitsee kuitenkin pesän suojaan ja emon lämpöä, kunnes eristävä rasvakerros on kylliksi kehittynyt.

